

МИЛИНКО СТОЈАНОВИЋ

ГОЛООТОЧКО ВРИЈЕМЕ - ДОБА ЈЕДНОУМЉА И ДЕСПОТИЈЕ

Као и за сваку друштвено-државну појаву, тако је и за "голооточко вријеме" потребно утврдити чињенице, на вјеродостојан начин и научно их верификовати. Да би се могло схватити, како је и зашто дошло до онаквог масовног и жестоког обрачуна партијско-државне врхушке, на челу са Титом и његовим најближим сарадницима, против оних који нијесу одобравали његову политику, не само у вези с питањима на која се односила Резолуције Коминформа из 1948. године него и другим важнијим из државног и друштвеног живота земље, потребно је дати најкраћи осврт на тзв. "голооточко вријеме".

Када се говори о злоупотреби власти, завођењу терора, боље рећи о великој бици са народом, оснивању логора од ондашњег режима једноумља и деспотије, схватљиво је, да се сва та збивања морају посматрати у међусобном склопу и развојној повезаности читавог послеријатног развитка ондашње Југославије. Тај развитак био је динамичан и буран - на исти начин као што је било бурно ратно доба, из којег је настала ондашња Југославија.

"Голооточко вријеме", као и свака друштвена појава, има коријене свога настанка, и не може се посматрати изоловано, ван општих до тада историјских збивања, утолико прије што се свом јасноћом оцртава након успјешно завршеног Народноослободилачког рата из којег је поникла ондашња Југославија, будући да је партијско-државна врхушка, побједосно изашла из рата, прецизније речено: успјешно окончала "рат и Револуцију" захваљујући неуобичајеном ослободилачком заносу народних маса, чију је улогу фактички занемарила, претежно приписујући себи заслуге за побједоносно вођење ослободилачке борбе, одмах у почетку своје послеријатне владавине, занемарујући велико интересе оних маса које су баш носиле терет ослободилачког

рата, почела да води политику личних интереса која их је водила странпутици и на крају довела до режима једноумља и деспотије.

Још и прије 1948. године у партијским редовима, а и код осталих друштвених структура, било је видно да водеће партијско руководство неповољно гледа на све оне људе који су слободно мислили и односили се критички према негативним појавама и поступцима унутар партије, као и у свим осталим нашим друштвено срединама. Они су одмах, тако рећи у ходу, узимани "на око" и постепено, пребацивани на споредни колосијек, тако да су све одговорне и важније позиције постепено заузимали врхушки одани људи, боље рећи послушници. Ово је провођено "у тишини", али није остајало незапажено. Томе су се и многи, слободарски настројени људи у разним видовима супротстављали, али је у крајњој линији њихова борба против неправилности остајала обично безуспјешна. Ово је имало за посљедицу не само преовлађивање поданичког кадра у руководећим структурама него и посустајање одлучности у борби за праведну ствар у партији и друштву, код некадашњег борбеног партијског кадра, а упоредо са тим и код осталих ванпартијских снага, тачније речено "родољуба". Тако је блиједјела некадашња борбеност и топила се некадашња револуционарна снага и занос. Јењавала је критика и самокритика у партијским редовима, као некадашњи испробани и освједочени метод: за отклањање неправилности у раду, не само у партијским организацијама него и у свим осталим државним и друштвеним структурама. Са постепеним слабљењем оваквих метода рада, упоредо је јачао поданички дух и постепено се развијао култ личности из руководеће врхушке, а посебно култ родоначелника свега тога - Тита и њему најближих сарадника.

Не само да су постепено бацани на "споредни колосијек" слободарског духа партијски и остали кадрови него се, врло рано, слично поступало и са надареним послушничким менталитетом. Партијско државно руководство, званично и јавно, позивало је кадрове свих профила на освајање звања, практичном дјелатношћу и школама, тврдећи да се, поред револуционарног заноса, тиме нарочито у друштву и држави иде напријед. Упоредо са тим, "тихо и без галаме", и ова категорија људи бацана је на споредни колосијек, тако да су руководећа мјеста редовно заузимали кадрови слабе наобразбе, незавршених школа - полуписмени. То се јасно види из њихових биографија, гдје обично пише: "Студирао. Похађао школу или факултет". Врло ријетко се налази податак да је завршио неку вишу школу, односно факултет. Слаба наобразба и недовољност знања уопште, када се споје са поданичким карактером једне личности, у практичном раду, а посебно у управљању друштвом и државом, дају слабе резултате. Ово је наша пракса и показала. Будући да су у ослободилачком рату и револуцији масовно погинули најбољи револуционарни кадрови, а да су са руководећим партијско-државним мјеста, постепено али зналачки, уклања-

ни претежно одважни, слободарски људи, прегаоци, омиљени синови народа, међу којима и знатан број људи од знања и организаторских способности, освједочених на разним поприштима борбе и стваралаштва, утирао се пут настанку режима једноумља и деспотије.

Руководећа "партијско-државна врхушка", израсла из соја послушних и опијена славом из рата и револуције, сматрајући да јој "ни море није до кољена", да је одређена за руковођење, из дана у дан јачала је своју власт свим расположивим средствима. Није презала ни од каквих метода рада и поступака који су доприносили да се на власти самодржавља одрже. Редовно убјеђујући јавност, сваком приликом, да воде битку против свих непријатеља земље и државе, да би најзад ступили у саму битку са својим народима, која се одвијала за читаво доба голооточког времена.

Овдје смо напоменули само неке појаве, издвајајући их из десетина фактора, који су допринијели настанку "голооточког времена". Тиме желим указати на узрочну везу са догађајима из дубоке наше прошлости и да је "хиљаду деветсто четрдесет осма" година у ствари органски наставак - зачетак наше велике драме, која је знатно прије почела, па иако не тако јасно изражавана, али зато вјешто камуфлирана. Пошто "голооточко вријеме" траје преко четири деценије, разумљиво је да његова садржина и битна обиљежја нијесу били исти у току читавог трајања, него је то трпјело промјене, како је оно одмицало, а све саобразно општем развоју друштва код нас и промјенама у међународним односима, који су имали и повратног дејства, што би се и показало у детаљној анализи тога времена, али је то ствар посебних изучавања од стране историчара и других за то позваних људи од науке. Нужно је, објективности ради, ипак навести неколико битних особености овога времена, а посебно метода рада партијско-државне врхушке, која је ударала печат добу у свим његовим развојним фазама. Савременици овога доба, а поготово они који су осјетили у своме животу и раду сву тежину владавине режима деспотије из "голооточког времена", незаобилазни су свјedoци, чија сјећања, по природном току ствари, треба уважавати. Разумије се, са опрезом, због могућности субјективног резоновања и закључивања.

"Голооточко вријеме" се свакако карактерише: култом личности, незаконитошћу, недемократичношћу, самовољом, злоупотребом власти, кршењем основних права човјека и грађанина, одржавањем народних маса у заблуди одвраћањем њихове пажње од главних проблема на споредна питања и редовно измишљање непријатеља на свим подручјима, те мобилисањем народних маса у борби против њих, одржавањем курса дежурних криваца за све несреће у друштву и држави, маркирањем издајника партије, народа и државе.

Посебан је био стил владања: одржавање страха, код свих оних који би изражавали слободно мишљење, а посебно код критичара по-

литике режима. Нарочито је јачао апарат државне безбједности: ширењем његових овлашћења и моћи појединаца из тог свемоћног апарата. Упоредо са тим: редован и основни метод рада у управи је била повлашћеност оданог партијског кадра, уз све могуће бенефиције и привилегије, вјешто сакриване, које се нијесу могле правним нормама легализовати. Упоредо са тим, обилато се служило методом компромитовања партијских и државних кадрова, пазећи уз то да се леме одлучни људи - системом уцјена и пригодних компромитација оних, који би се испољавали у практичној дјелатности као објективни критичари.

Незаобилазан је био метод рада: запостављање свих оних слободарски настројених кадрова, који нијесу испољавали особине послушности, а повлађивани су нарочито они "одани" - како се партијским жаргоном наводило. Развијао се и посебно гајио метод ухођења, сумњичења, потискивања, изолације, "подметања ноге" своме другу и пријатељу, додворавања старјешинама и партијским форумима, са циљем личног напредовања. Тиме се утирао пут бирократизму и незаслуженом напредовању у служби, усљед чега су се запостављали највреднији кадрови, и то у првом реду непослушни и "непартијни". Посебан је био метод награђивања извршилаца злочина по тајним налозима, а посебно награђивање високих партијских функционера, који су то обављали заједно и у спрези са подређеним органима, које су редовно унапређивали. У таквим мрачним плановима страдали су многи вриједни партијски кадрови и омиљени народни синови, што није остало непознато у народним масама.

Метод фалсификовања историје, а посебно скривања истине из нашег ослободилачког рата, често је коришћен, усљед чега су најистакнутији борци из рата и револуције остајали незапажени, док су они сумњивих заслуга, други, избијали у први план, напредовали у служби, китили се одликовањима, звучним звањима и свим другим признањима. Овим методом се ишло на руку невриједним кадровима, на штету прегалаца и слободара, а у крајњој линији излазило се на широки пут историјске обнове.

Битна карактеристика "голооточког времена" је општи полицијски терор, продукција страха и владавина безакоња. Безакоње и перманентни страх, од моћног полицијског апарата, трајали су неколике деценије и успјешно су заташкавали извршење злочина, обмањујући домаћу и страну јавност, хвалећи се "демократичношћу" свога поретка. Упоредо са овим, у друштву је јачала намјерно распиривана мржња, разбијала се стара пријатељства, ширило се сумњичење свакога, губило се повјерење, захлађивали су међуљудски односи и губила се људска перспектива.

Овдје су наведени само, примјера ради, основни методи и стил у раду владавине партијско-државне врхушке, који су заједно са другим

факторима ондашње наше друштвене и државне ситуације нужно водили формирању једноумља и тираније.

Основни метод и стил рада таквог режима био је злоупотреба власти заснована на тешким принудама над личностима, у крајњој линији на терору над масама, што се из дана у дан појачавало, како је одмицало голооточко вријеме послје 1948. године у временском оквиру, како је већ у почетку наведено.

Не треба посебно доказивати колико ће бити напоран рад људи од пера, а посебно људи историјске науке, на расвјетљавању садржине и карактера "голооточног времена", утолико прије што је ондашњи режим једноумља и деспотије чинио све да то не остане у памћењу, да се бришу трагови о злоупотребама власти, о терору - о злочинима уопште. Ради тога су дјелимично или боље рећи претежним дијелом уништаване архиве, уклањани многи свјedoци злочина, држањем маса у заблуди, обманом тих маса и фалсификовањем историјских збивања. Једноставно речено, од режима из "голооточног времена" чињено је све да истина о догађајима и њиховим актерима из доба господара живота и смрти што мање продире, надајући се да ће тако и остати за вјечност, у чему су се очигледно преварили, како то у историји иначе бива у сличним случајевима.

Карактер лоџорских репресија у голооточком времену

Када се говори о концентрационим логорима, којих је било и прије у свијету а спорадично и код нас, не треба губити из вида да су злочини и звјерства тако рећи честа појава у људском друштву и да су чињени на бестијални начин, а посебно у прошлим временима када се рјешавала судбина народа и режима.

Укратко речено, злоставе, прогони и терор над људима није продукт новије историје. Код људи постоји, за разлику од животиња, инстинкт мучитеља, када живот слободних и слабијих зависи од њуди јачих, али да би тај инстинкт који је запретан у људском бићу изашао на површину, на видјело, облици његови и манифестације зависе од околности, а то значи од средине у којој живи и ради човјек, под каквим политичким режимом. То је све различито у појединим раздобљима историје, па чак и човјековог живота. Потребно је да настану такве објективне околности да би настао режим једноумља, који по природи својој одмах почиње да испољава своје властодржачке репресије. За савремено, а то значи за посљедње стољеће долазе до изражаја, различитих појавних облика једнопартијски политички режими који су организовани по вољи и упутствима врховног, централног, највишег управљачког кворума, боље рећи централне политичке личности у томе кворуму.

Ријеч је о неприкосновеном лидеру једнопартијског система - тоталитарног режима - који не може опстати без оваквог свемоћног лидера, чијој се вољи и расположењима постепено, али неминовно, уштимава сваки шраф моћног механизма, који све меље под жрвњевима свог захукталог "млина" који се не може обуздавати, јер ако се застави онда систем сам себе угрожава.

Питање је, да ли су концентрациони логори у свим тим тоталитарним режимима суштински исти, или има у њиховим карактерима и битних разлика, као нпр. у циљевима формирања и методама спровођења злоставе и терора. Одговор је једноставан: постоје велике разлике, и то углавном по методама живота и рада у њима, а посебно по последицама. Разумије се, циљеви формирања логора и њихови задаци, саобразно времену у којему су формиран и циљевима владајућег режима, су различити.

У Хитлеровој Њемачкој, као држави тоталитарног система и режима, циљ и задатак формираног логора за политичке противнике, а и за многе друге депортиране, био је да сви логораша, углавном постепено, буду физички ликвидирани, јер се полазило од тога да је њихов физички опстанак у перспективи неспојив са опстанком таквог режима. Према томе, када су противници изоловани, по логорима предвиђеним за коначну физичку ликвидацију, то је требало обављати постепено. Упоредо је требало користити њихов физички рад у корисном и продуктивном послу.

Идући ка циљу физичке ликвидације логораша сматрало се да нема никакве потребе за унижавањем њихове личности, без обзира на то што су они гладовали, радили тешке физичке послове и често долазили до стања живих лешева. У логорима хитлеровске Њемачке и сибирним логорима, а то значи по Совјетском Савезу, довољно је било да се кажњеници лишени слободе користе за физички продуктивни рад, чекајући редом своју судбину, али се није ни хтјело ни чинило да се неким "системом преваспитавања" обезличава човјекова личност, да се преобраћа његова душа - да се убија човјек у човјеку, како је то чињено у нашим логорима "голооточког времена".

Наша партијско-државна врхушка је поставила задатак полицији, при формирању логора, да се са њима хоће у првome реду натјерати људе да промијене своја политичка гледишта - ревизијом става, да свога истомишљеника полицији пријављују, да се свим средствима, па и физичким обрачунавањем, боре против "непријатеља партије и државе" и да на крају такви кажњеници постану послушни и режиму одани грађани, када им се признаје да су "преваспитани" и тиме заслужили да изађу из логора - на слободу, без озбира на то колико је такав још имао неиздржане казне. Овим су кажњеници "стимулирани" да сарађују са полицијом у свим формама - претварани су у најобичније денунцијанте.

Ово је био налог и шема дата полицији, чега се она морала придржавати. Из овога јасно произилази да у логорима полиција није била пасивни посматрач и да живот и рад логораша на бази логорске "самоуправе" нијесу били њихово интерно питање.

Без озбира на то што се административна казна сматрала "казном друштвено кориснога рада", по логорима је, нарочито у првој фази постојања, организован "бесмислени рад", као што је цјелодневно преношење камења с једне гомиле на другу. Тако се човјек још више ломео на једном непродуктивном - бесмисленом али тешком послу. Хтјело се да такви послови - ношење камена с "једне гомиле на другу", туцање камења о камен - убитачно дјелују на психички склоп кажњеника, али истовремено да се кажњеник исцрпљује физичким радом и доведе до стања ходајућих лешева, организовано, под надзором и спрегом гонича - гоњеног од самих кажњеника, како би се у међусобним патњама и мукама до те мјере "закрвили" и на вјечност завадили.

Требало их је завадити тако да се никада не би могли измирити и организовати према режиму на ма какво опозиционо дјеловање, а подврћи их "вјечитој истрази", да се увијек осјећају "дужни истражнику", обавезни да још нешто допуњавају без обзира на то што су правоснажно кажњени или осуђени и већ казну издржавају.

Проглашено начело и званични став полиције био је: од самог кажњеника зависи колико ће остати у логору, односно ако се "поправи", а то значи ако испуни све оне услове што се од њега траже, прије ће бити пуштен на слободу, а ако не "ревидира" свој став, издржаће не само изречену му казну него и више, а могу, најзад, и кости да му остану у логору, јер му изласка нема док се не преваспита. Био је то позив да кажњеник јуриша на своје другове не би ли што прије пошао кући. Због свега тога и није чудно што се разгорјела борба на "логорском попришту".

Рафиниране облике психо-физичке тортуре на линији општег преваспитања, а посебно вјечиту истрагу - што је било основно у нашим логорима била је да се систем "преваспитања" у првом реду остварује и постиже у режији самих кажњеника, што значи да се они, таквим системом, претварају у продужену руку полиције. На овакав начин мучитељи су од самих мученика направили мучитеље или, боље рећи, то је био систем претварања жртве у злочинца.

Ово увећава тежину голооточног начина вршења злочина - на страни ондашњих властодржаца - господара живота и смрти. Долазило је до тога да је само врло мали број људи могао издржати муке којима су били изложени, о чему су у својим сјећањима казивали незаобилазни свјedoци злочина.

Познато је из историје људскога рода, да се под неиздрживим терором људи могу навести чак на људождерство. Све зависи од тога

каким све тешким или немогућим условима и околностима страдалници могу бити изложени.

Питање је, на које није тешко одговорити: Ко је одговоран за стварање таквог система нељудског живота и рада, какав је владао у голооточком времену по нашим затворима и логорима? По чијим је замислима тако нешто организовано и са којим циљем? Ко је и како могао да тако прецизно и синхронизовано дјелује у таквом систему "логорског преваспитања"?

Да бисмо омогућили тачан одговор на овакво питање, нужно је било да свједоци злочина дају своја казивања, непосредно сјећање са голооточког попршта, те да се дјелимично означе кратким биографским подацима и представе јавности и наступајућим генерацијама неколико најглавнијих организатора тога система, који су за освједочене заслуге у обрачуна са "бандом" добили званична признања, али и себи осигурали пријекор народа и историје.

Не узимајући личну одговорност сваког руководиоца, било већег или мањег "калибра", из апарата обје наше ондашње политичке полиције, не треба изгубити из вида да у једном таквом тоталитарном систему, какав је био наш режим једноумља и деспотије, основну одговорност сноси неприкосновени шеф ондашње Комунистичке партије Тито, са партијско-државном врхушком, који су иницирали и омогућавали читаву активност моћног једнопартијског апарата, првенствено полицијског.

Моћни полицијски апарат, а све према упутствима која су просљеђивана из центра подручним органима обје наше политичке полиције, ове је налоге не само беспоговорно извршавао него опште директиве у пракси још допуњавао и педантно усавршавао методе провођења злочина.

Често се покушава упоређивање метода и стила у класичним затворима са методама поступања по затворима и логорима из голооточког времена, када су у питању "ибеовци". Просто речено, ова два система се не могу практично ни упоређивати, јер немају много чега заједничкога, изузев што се и у једном и у другом случају ради о затвореницима.

Ондашњи југословенски властодршци су стално истицали да се системом "васпитних радилишта" и хуманим поступцима у затворима тежи ресоцијализацији затвореника, и то "системом преваспитања". Наспротив разним "хуманитарним фасадама", суштина је другачија, јер све то што се дешавало у тим затворима и логорима било је смишљено и срачунато да убије човјека у људима, а у коначној линији да уништи и голи живот. Јасно је да ту нема и није могло бити никакве ресоцијализације.

По класичним затворима обично су и редовно класични криминалци, који су претежно свјесни да су прекршили законе, док су на

Голом отоку били, као и по осталим из онога доба логорима, људи потпуно невини, а то значи без икаквог разлога, односно тамо стрпани због својих политичких схватања и убјеђења. Њих је партијско-државна врхушка сматрала опаснијим за сопствени положај него хиљаде класичних криминалаца, чија дјелатност није угрожавала позиције врхушке, због чега су према њима и примјењивана знатно блажа средства. Обрачуни са ибеовцима били су сурови, перфидни и са знатно тежим посљедицама по човјека и његову даљу будућност, чак и када изађе на слободу.

Не треба заборавити да је општи систем "преваспитавања" по логорима из голооточног времена, као једну од испробаних метода, користио и "испирање мозга", па је усљед тога и дошло упоредо са страхом утјераним у кости, не само кажњеницима него и другима, до ћутања - скоро 40 година - о свим чудима Голог отока.

Људи су оправдано страховали, и то у првом реду кажњеници по изласку на слободу, да говоре о свему ономе што се са њима збивало по затворима и логорима.

Остали "грађани" очигледно су се увјерили да су многобројни њихови другови и пријатељи допали затвора и логора врло често због неког тренутног размишљања о стању у земљи, а дознали су и то, бар у основи, шта се дешавало по затворима и логорима, па су се определијели за тотално ћутање.

Руководећем партијском кадру, била је јасна судбина многобројних чланова партије, па су и они, усљед страха да им се слично не деси, такође ћутали.

На овакав начин велики страх и "завјера ћутања" карактеришу деценије из "голооточног времена".

Коју методу користити при историјској анализи догађаја који су претходили 1948. години

* Коју методу користити при историјској анализи догађаја који су претходили 1948. години? У оквиру ове, првостављене, теме истиче се теза да су догађаји из 1948. године имали једним дијелом коријене у збивањима из НОБ-а, а посебно у методима рада партијско-државне врхушке.

* Да ли су и колико побједи партизанског покрета у Народноослободилачком рату допринијеле стварању моћне државно-партијске врхушке, те колико је те побједи искористила врхушка?

Теза: на успјесима борбе у НОБ-у партијско-државна врхушка је постепено израстала у свемоћну снагу и јачала из дана у дан.

Недостатак критике и самокритике и склањање слободарских људи, а посебно мислећих старих партијских кадрова, допринијели су оформљењу партијско-државне врхушке. Тито је од првих дана НОБ-а

спроводио курс уклањања познатих и у народу омиљених руководећих људи, склањајући их на споредне колосијеве у партијском и државном апарату, расчишћавајући терен пред собом. Систематски се гајио култ личности, који је прерастао касније у једноумље и владавину деспотског типа.

* Како се одржавала на власти државно-партијска врхушка?

- култом личности;
- стварањем моћног полицијског апарата, на који се ослањала;
- одржавањем страха у масама;
- завођењем терора у за њој критичном моменту - до стварања логора; држањем важних руководећих мјеста у партијском и државном апарату;

- одвајањем од социјалистичке заједнице и добијањем огромних међународних помоћи у разним видовима из иностранства.

* Ко је и како издао 1948. године?

- Партијско-државна врхушка је Комунистичку партију Југославије одвојила од Коминформа, напуштајући на тај начин заједницу пролетерских партија.

Требало је прилично времена да се разабере суштина питања како је до предњег све могло доћи.

У систему преваспитавања кажњеника био је метод давања повластица "ревидирцима" - да би их стимулисали на агресију према својим сапатницима и да би ови други увидјели да им је много корисније да и сами што прије свој став ревидирају. Тиме се ишло на постизање рата свих против свију, уз привид држања полиције по страни од збивања међу кажњеницима.

- Због неиздрживих психо-физичких мучења, голооточки живи лешеве у великом броју случајева жељели су смрт ради прекраћивања мука којима су били изложени.

- Гдје су заиста границе људске издржљивости - једним дијелом се добија одговор са голооточног попришта.

- Преобраћење људске личности је резултат стања у коме се човјеку гаси снага отпора, те он више није оно што је био - постао је оно што су од њега хтјели и успјели да направе његови мучитељи. Природно је да одливци одговарају калупима из којих су изашли, како је детаљно предвиђено и прописивано системом "преваспитања" кажњеника.

- Систем репресија у чијем склопу је разрађен "систем преваспитања" кажњеника предвиђао је, и тражио, да се све од стране полиције мора знати: ко шта говори, шта ради, па чак и шта мисли, не само на јави него и када спава. Пазило се и на мимику човјека, како реагује док слуша саговорника. Пратило се све, људи, њихове ријечи, мимика и мисао, како је све то језгровито навео кажњеник Тома Жарић, који

је био ухнапшен зато што није хтио да се прихвати дужности управника логора војних осуђеника.

- Ратним злочинцима, осуђеним за тешке злочине, у затворима голооточког времена је било сношљивије и имали су лакши третман него информбировци, па су им редовно и казне скраћиване да би што прије изашли из затвора. Информбировцима је остављана перспектива да им кости остану у логорима ако се не поправе, са могућношћу и да буду сви убијени, ако нешто Руси на границама "буду замутили".

- За истинске злочине, а посебно осуђене усташе и четнике, дошао је срећан дан пуњењем затвора "непријатељима народа", "информбировцима", "петом колоном" Совјетске армије - исте оне армије, која је учествовала и имала пресудну улогу у коначном ослобођењу Југославије и учвршћивању на власти партијске врхушке, која се већ у народноослободилачком рату почела оформљивати.

- Полиција је на Голом отоку тражила да се све снаге кажњеника, а посебно интелигенције, мобилишу на плану "ревизије става", чиме се кажњеници враћају "из блата издаје на пут Партије, Тита и домовине". Због тога су кажњеници-пјесници натјеривани да пјевају у славу Тита и Партије. Тако су већином њихове ријечи биле супротне смислу поезије; ријечи слома и бола. Многе су забиљежене у познатим захвалницама логораша функционерима Удбе и непосредним логорским управљачима.

- На Голом отоку практиковано је од стране иследника да се кажњеницима саопштавају зле вијести од њихових породица, примјера ради : одрицање супруге од мужа, брата од брата, оца од сина, рођака од сродника свога и слично. Тиме се са сваке стране вршио притисак на кажњеника ради бржег сламања, како се говорило: "ради преваспитања".

- Упоредо са вршењем притиска на кажњенике у логорима вршио се синхронизовани притисак на њихове породице, и то сталним пријетњама да би и они могли бити ухапшени, да ће остати без стана или радног мјеста, што се често и дешавало.

Удба је завађала дојучерашње другове и пријатеље на разне начине: међусобним обостраним цинкарењем и сумњичењем, пријетњама у разним правцима и облицима, подметањем и сталним сплеткарењем. Полиција је чинила све да завади свакога са свима, до те мјере да се чак и мајка са сином завади, односно да се син одриче мајчина млијека, каквих је било (и не само појединих) случајева.

- Опробани метод притиска на кажњенике био је присиљавање супруге на развод брака због тога што је њен муж постао "издајца народа".

- Полиција се није устручавала да обезличи не само логорског кажњеника лично него чак да сроза и достојанство његове мајке, супруге и сестре - позната три ослонца човјека у породичном животу

код наших народа уопште, а код Црногораца посебно. Рушењем ова три ослоња човјеку, задаје се најосјетљивији бол, не само до срца него чак и до дна душе његове.

- Једна од најбитнијих одлика голооточког логора, и логора уопште из голооточког времена, гдје су казне издржавали информбиривци, јесте у томе што је страху за голи живот (услјед тешког мучења) и тражењу начина да се преживи (или призивању смрти ако се он не може наћи), додата и стална опасност од убијања човјека у човјеку. Ово је оно што се не смије губити из вида никада када се говори о Голом отоку и његовом систему "преваспитавања кажњеника".

- Логора је увијек било и бодљикаве жице око њих, још од Бурско-гара рата - Британске империје, преко Аустро-Угарске, хитлеровске Њемачке, сибирских тајги и слично, а којима су увијек заједнички: злоставља, терор опасан за живот, до физичких ликвидација (нема логора без патњи). Али није било таквих логора као што је био на Голом отоку, гдје је основни циљ био убијање човјека у људима, ради стварања послушних и поданих грађана, нужних за остварење коначног циља - доживотног опстанка врхушке на власти.

- На Голи оток се могло доћи, са модрицама, у крви и чак са преломљеном кичмом, али се са Голом отоком масовно излазило са сломљеном духовном кичмом, која се више није могла санирати. Разумије се, овако се нешто није могло успјешно постићи код голооточких кремен-камен људи.

- На Голом отоку редовно су уклањали човјека и убијали његове идеје - што се спајало у основи разрађеног плана "преваспитања", који се односио не само на човјека него и на свијет у човјеку, кога у себи има и гаји свако људско биће.

- На Голом отоку су се сучељавали нагонски интереси за очување живота, своје главе, са тежњом за очувањем свога моралног лика, то јест свога система личности, да се морално не пропадне. Нагон за очување живота често је надвлађивао тежње за очување моралне личности.

- У голооточком логору човјек је, не могавши да издржи сва чуда мора у великом броју да подлегне или да се преобрати.

- У голооточком времену је била устаљена пракса да су гробови умрлих и убијених информбириваца претежно остајали необиљежени, али су њихове породице редовно биле "маркиране", чиме су се постигала два циља: понижавање умрлих и убијених "непријатеља" и истовремено заплашивање других да им се не деси што слично.

- На Голом отоку сви депортирци су затекли голи камен, а са њега су изашли већином скамењеног срца, спаљене савјести и рањене душе.

- Ако не поставимо спомен-обиљежја, а посебно споменик жртвама на Голом отоку - и по другим логорима - ми ћемо заиста изгубити један дио наше историје.

- Заборав великог голооточког злочина био би, истовремено, и нови злочин према нашој историји.

- Голооточки духовни богаљи постајали су сламањем њихове духовне кичме - на исти начин како се постаје физичким богаљем: сламањем физичке кичме човјека. Као што кичма држи човјека усправним као физичко биће, тако га исто духовна кичма држи усправним моралним бићем. Ако се при томе сломи и физичка кичма, за то нико неће одговарати, али ће за сламање духовне кичме извршиоци тога акта обавезно бити похваљени и уз то и унапријеђени, чега су удбовци били свјесни и, на страшном попришту зла, и стимулирани.

- Заблуда је старих тирана била у увјерењу да физичком ликвидацијом идеолога могу истовремено убити и његову идеологију, па је партијско-државна врхушка из голооточког времена тражила првенствено: убијање идеологије, што се није могло постићи без убијања човјека у човјеку, а то је углавном и јединствен процес какав се одвијао на голооточком попришту - који треба научно разрадити.

- Није довољно прегалаштво без истрајности, али је најгоре када нема никаквог позитивног прегалаштва - то је равно пливању мртвих риба, а оно је увијек низводно. У голооточком времену карактеристично је да је понајвише било (од руководећег кадра) пливања низводно, те да су масовно сламани они који су хтјели да "пливају узводно". Ради тога су многи и допали логора, у којима им је у претежном броју ломљена духовна кичма, па су и овакви касније, претежним бројем, пливали низводно - баш како је то планирала, жељела и извела државно-партијска врхушка онога доба.

